

“Ahmaka verilecek
en iyi cevap sükûttur”

Kültür | Medeniyet | Sayı 211
Sanat | Edebiyat | Ekim 2007

7 EDİ İKLİM

Hasan Aycin + Burcu Serin + Ali Günvar + Ahmet Murat + Prof. Dr. Süleyman Utudağ + İbrahim Emiroğlu + Adnan Karaismailoğlu + Ali Haydar Haksal + Dr. Yakup Şafak + Prof. Dr. Mehmet Demirci + Halef Naş + Hasan Almaz + Dr. Hasan Güneş + Emin Akkaya + Hüseyin Karaca + Mahmut Kanık + Said Yavuz + Zafer Acar + Bilal Kemikli + Dr. Hasan Güneş + Mücahit Koca + Hüseyin Isık + Selçuk Çıkla + Sibel Üst + Osman Koca + Alper Çeker + Recep Şükrü Güngör + M. Said Türkoğlu + M. İtyaş Subaşı + Mehmet Kurtoğlu + Duran Çetin + Mustafa Celep + Munir Dergic + Mustafa Özçelik + M. Şamil Baş + İsmail Güleç + Fatma Zehra + Mücahit Koca + Murat Soyak + Elif Konar + İsmail Fatih Maraşbey + Zehra Kıran + Cafer Keklikçi + Ali Sözer + Duran Çetin + Bedran Yoldaş + Cihangir Berk + Afşin Selim + Hicret Aydoğar + Osman Bayraktar

Selçuk Çıkla^(*)

Sibel Üst ^(**)

Mesnevi'deki Hikâyelerin Kaynakları ve Mevlâna'nın Hikâyeler Üzerindeki Tasarrufları

"Mesnevî" bir nazım şekli olarak Arap, Fars ve Türk şairlerinin uzun bir olay örgüsü gerektiren anlatılarında en çok tercih ettikleri form olmuştur. Bu formun Türk edebiyatının en ünlü klâsik eserine de ad olduğu görülür. Bu eser Mevlâna'nın Mesnevî'sidir.^{***} Uzun anlatılar için tercih edilen bu nazım şekli, Mevlâna'nın eserinde yüzlerce kısa hikâye aracılığıyla uzun bir anlatıya dönüşmüştür. "Bu kısa hikâyeler arasında, görünüşte bir birlik yoktur. Ama temelde, hepsi aynı gayeye müteveccih muhteva taşımaktadır."¹

1207'de Orta Asya'nın Belh şehrinde doğan Mevlâna Celâleddin kendisine Rûmî lakabının verileceği Anadolu'ya Moğol istilası sebebiyle ailece göç etmiştir. 1212-1213 yıllarında olduğu düşünülen bu göç sırasında sultânü'l-ulemâ (âlimlerin sultanı) olan babası, Feridüddin-i Attar (1158-1230)'ın Nişabur'daki evinde misafir olur. Mevlâna bu evde rüyasında nur yüzlü bir pîrin, kendisine altı dallı bir gül fidanı verdiğini görür. "Rüyasını anlattığında babası; 'Altı dallı gül, senin altı ciltlik bir kitap yazacağına işarettir.' der. O anda orada hazır bulunan Feridüddin-i Attar da 'Altı dallı güle kavuşuncaya kadar bu kitap ile meşgûl olursunuz.' diyerek Mevlâna Celâleddin'e Mantıku't-Tayr'ı hediye eder."² Bazı kaynaklarda Attar'ın, Mevlâna'ya *Mantıku't-Tayr*'i değil, *Esrarnâme*'sinin bir nüshasını hediye ettiği belirtilir.³ Böylece Mevlâna ilk tesiri Attar'dan ve onun eserlerinden almış olur.

Mevlâna doğuda ve batıda bütün zamanların en çok tanınan mutasavvıf şahsiyetidir. Her ne kadar Mevlâna, Attar'dan çok fazla etkilendiyse de bir zaman sonra hem sanatı hem de ünüyle Doğu'da ve Batı'da ondan daha fazla tanınır olmuştur. Bir araştırmacı Attar ve Mevlâna arasındaki bu ilişkiden hareketle şu çarpıcı değerlendirmeyi yapmıştır: "Attar'dan yarım yüzyıl ya da daha fazla bir süre sonra, onun mesnevileri, Celâleddin Belhî'nin Mesnevî'sinin doğuşuyla birlikte cazibesini ve görkemini kaybetti. Her ne kadar Şeyh Şebusterî gibi ünlü ârifler, Attar'ın şairliğini, şiir ve şairlik mesleğinden berî tutarak yüceltiler ve ondan çağların şairi diye söz ettilerse de, çağlar sonra Mevlâna'nın Mesnevî'si üstünlüğünü kabul ettirdi. Mevlâna Mesnevî'si, Attar'ın derdini, heyecanını ve ıstırabını, daha güçlü bir ahenkle, daha güzel ifadelerle ve daha mantıkî bir şekilde yazıya döktü."¹¹

Mevlâna'nın "Hakk'a dair her ne söyledimse hepsini Attar'dan öğrendim.", "Biz henüz sokağın köşesine yeni varmıştık ki Attar daha o zaman aşkın yedi şehri dolaşmıştı.", "Kelimeleri baldan tatlı olan Rum'un önderiyim. Fakat ben bile konuşurken Attar'ın yalnızca hizmetkârı olduğumu düşünüyorum."⁵ ifadeleri onun Attar'dan ne kadar etkilendiğini açıkça gösterir. Bu etkilenmenin bir göstergesi de Mevlâna'nın *Mantıku't-Tayr* ve *İlâhînâme*'deki bazı hikâyeleri *Mesnevî*'de kullanmış olmasıdır. Bu hikâyelerden biri metinler arasındaki farkları gö(ste)rebilmek amacıyla aşağıda verilmiştir:

Bir Adam, Azrail ve Süleyman Peygamber

Vaktaki can yakıcı Azrail, bir gün Süleyman peygamberin huzuruna girdi. Orada bir gencin oturmakta olduğunu gördü. Ona bir göz atınca şaşırıp kaldı. Genç de onun bu bakışından perişan bir hâle geldi.

Süleyman'a (a.s.),

"Aman! Bulutlara emret de beni hemencecik buradan uzaklaştırınlar. Ölüm korkusundan öldüm bittim." dedi.

Süleyman, buluta o genci Fars'tan alıp Hindistan'a götürmesini emretti.

Bu olayın üstünden bir gün geçince Azrail tekrar Süleyman'ın (a.s.) yanına geldi.

Süleyman (a.s.), ona dedi ki:

"Ey kılıcsız kan döken! Neden o gence şiddetlice baktın?"

Azrail şöyle cevap verdi:

"O sırada bana Allah katından bir buyruk gelmişti; 'Onu üç günlük bir yerde, Hindistan'da bul ve ansızın canını al!' denmişti. Onu burada görünce şaşırıp kaldım. Buradan üç günlük yola hemencecik nasıl gider dedim. Bulut, onu Hindistan'a götürürken ben de gittim, orada canını aldım."

Ey dost! Bu hikâye, sana bir ibret olmalıdır. Zira ezeli hükümden kurtulmanın imkânının olmadığını anlatır. Mukadder olan bir şeye tedbirin ne faydası olabilir? Ezeli takdire göre sen, bir noktanın içindesin. Bunu böylece bil! Bu noktaya iyi bak, şaşma!

(İlâhiname6, 124-125)

Azrâil'in Bakışından Korkan Adamın Hikâyesi

- Saf bir kişi, bir kuşluk vakti, koşa koşa Hz. Süleyman'ın adalet sarayına sığındı.
- Yüzü gamdan, korkudan sararmış, iki dudağı mosmor kesilmişti. Hz. Süleyman, ona; "Efendi! Sana ne oldu?" diye sordu.
- Adam; "Azrâil, bana öyle öfkeli, öyle kin güder bir gözle baktı ki..." dedi.
- Hazreti Süleyman; "Peki." dedi. "Sen, şimdi benden ne istiyorsun? Onu söyle!" Adam; "Ey canları koruyan büyük varlık! Rüzgâra emret de..."
- Beni buradan Hindistan'a götürsün; belki kulunuz, oraya gidince canını kurtarmış olur."
- Hazreti Süleyman rüzgâra emretti. Rüzgâr da o adamı aldı, hemen deniz üstünden uçurarak Hindistan'ın iç taraflarında bir yere götürdü.
- Ertesi gün dîvân kurulmuştu. Herkes, Süleyman'ın huzuruna gelmişti. Hazreti Süleyman Azrâil'e dedi ki:
 - "Senin korkundan bana gelip sığınan o Müslümana, onu canından, malından, evinden, barkından ayırmak, avare etmek için mi öyle öfkeli baktın?"
 - Azrâil dedi ki: "Ben ona öfkeli bakmadım. Ben onu, yol üstünde gördüm de, şaşırıp kaldım, bu sebeple ona, şaşkın şaşkın baktım.
 - Çünkü, Cenâb-ı Hakk bana 'Onun canını, bugün Hindistan'da al.' diye buyurmuştu.
 - Şaşırıp kaldım da, kendi kendime dedim ki: 'Bu adamın yüzlerce kanadı bile olsa, onun bugün Hindistan'a varabilmesi çok uzak, çok zor'."
 - Ey yoksulluktan, ilâhî takdirden korkan ve ihtiraslarına kapılan kişi; sen, bütün dünya işlerini buna kıyas et, gözünü aç da, hakikati gör.
 - Kimden kaçıyoruz? Kendimizden mi? Ne de olmayacak şey! Kimden neyi kapıyoruz? Neyi kaçırıyoruz? Allah'tan mı? Ne de büyük günah...

[Mesnevi Hikâyeleri⁷, 42]

Bu iki hikâye arasındaki benzerlik ve farklılıklar için şunlar söylenebilir:

a) En başta binlerce yıldır dilden dile dolaşarak veya metinden metne aktararak bugüne ulaşan bütün sözlü ve yazılı eserler üzerinde, antatıcı ve yazıcılar tarafından az veya çok tasarrufta bulunulduğu görülür.

b) Mevlâna da *Pançatantra*, *Kathasaritsagara*, *Kelile ve Dimne* gibi Hint kaynaklarından veya Attar'ın eserlerinden aldığı masal ve hikâyeler üzerinde çeşitli tasarruflarda bulunmuştur. Mevlâna Attar'dan aldığı hikâyelerde Hint masalları üzerinde yaptığı değişiklikler kadar kapsamlı bir değişiklik yapmamıştır. Korhan Kaya'nın ifadesiyle "Mevlâna'nın Hint masallarını aktarış biçimi, İslâm inancıyla kaplanmış ve oldukça uzatılmış durumdadır. Bunların orijinallikleri hemen hemen kaybedilmiştir."⁸ Mevlâna'nın Hint masalları üzerinde yaptığı değişikliklerin bir örneği aşağıda "Üç Balığın Hikâyesi" metinlerinde açıkça görülmektedir. Diğer taraftan yukarıdaki metinlere bakıldığında ise Mevlâna'nın tasarrufunun Hint masalları üzerindeki tasarrufu kadar kapsamlı olmadığı görülecektir. Bunun temel sebebi her iki şairin de aynı inanç ve düşünce dünyasına sahip olmasıdır.

c) Mevlâna, Feridüddin-i Attar'ın *İlâhiname'sinden* alınan yukarıdaki metinde birtakım eklemeler ve çıkartmalar yapmıştır muhakkak. Ancak bunlar öze hitap eden değişiklikler değil, daha çok anlatımla ilgili değişikliklerdir. Söz gelişi doğunun tasavvufî hikâye anlatıcılarının hikâye içinde veya hikâye sonunda kendi görüşlerini aktarmaları en bilinen yollardan biridir. Bu iki metinde de şairler hikâye sonunda hikâyedeki olay örgüsü ile uyumlu düşüncelerini iletmişlerdir.

d) Mevlâna'nın metninin anlatım olarak daha canlı olduğu görülmektedir. Bu, özellikle metne eklenen sıfatlar ve zarflar, bir de aynı duygu ve düşünceyi anlatan cümlelerin daha uzun olarak aktarılması ile sağlanmıştır.

* * *

Bugün bilinen en eski hikâye, masal ve fablların, çok sonraki çağlarda üretilen metinlerden bir kısmında aynen veya değiştirilmiş şekilleriyle yer aldığı görülür. Söz gelişi en eski Hint masal kitabı olan *Pançatantra*'daki bazı masalların *Kelile ve Dimne*'de *Mesnevî*'de, *Mesnevî*'deki bazı hikâyelerin ise *Bahâristan*'da yer aldığı görülmektedir. Saim Sakaoğlu *Pançatantra*'daki bir fablin *Kelile ve Dimne*, *Ezop ve Mesnevî*'deki şekillerini değişimleri ile birlikte ele almıştır. Sakaoğlu'nun tespitlerine göre Molla Câmî'nin *Bahâristan*'ındaki "Tavus Kuşu ile Karga Hikâyesi" Lâmiî ve oğlu Abdullah'ın birlikte yazdıkları *Mecmuatü'l-Letâif*'te, ayrıca *Pançatantra*'daki "Aslan Postuna Bürünen Eşek Hikâyesi" de *Ezop*, *Tutînâme* ve *La Fontaine*'de yer almaktadır.⁹

Mesnevî'deki birçok hikâye ve masalın Hint kökenli olduğu bilinmektedir. Meselâ Mevlâna'nın, *Mesnevî*'sindeki birçok masal ve hikâyeyi *Kelile ve Dimne*'den aldığı görülür. *Kelile ve Dimne*'de anlatılan "Üç Balığın Hikâyesi" bunlardan biridir. Bu masal *Mahabharata Destanı*, *Pançatantra* ve *Hitopadeşa*'da da geçmektedir.

Mevlâna, Hint kaynaklarından aldığı bu hikâye ve masalları iki yoldan (sözlü anlatımlar veya yazılı metinler) biri aracılığıyla öğrenmiştir muhakkak ki. Onun *Kelile ve Dimne*'yi bizzat okumuş olması kuvvetli bir ihtimaldir, Mevlâna'nın *Kelile ve Dimne*'den aldığı masalların olay örgüsünün özüne fazla müdahale etmeden, onları tasavvuf anlayışının çeşitli cephelerini yansıtabilecek biçimde değiştirdiği, metinlere eklemeler yaptığı görülür. Söz gelişi aşağıda "Üç Balık Masalı" olarak da adlandırılan, *Pançatantra*'dan *Kelile ve Dimne*'ye, oradan da *Mesnevî*'ye ve *Hitopadeşa*'ya geçmiş olan masalın *Kelile ve Dimne* ile *Mesnevî* varyantları aşağıdaki gibidir:

Üç Balığın Hikâyesi

"Denilir ki; insanlar üç (türü)dür: Biri dirayetli, biri daha dirayetli, biri de âciz. Dirayetli olanlardan biri o kimsedir ki başına bir iş gelince telâşa düşmez, korkusundan kalbi fırlamaz, ondan çıkış yolunu (temin edeceğini) umduğu hile ve çaresini bulmaktan geri kalmaz. Bundan daha dirayetli olan önceden davranan ve hazırlık sahibi olan kimsedir, öyle ki musibetle karşılaşacağını vukuundan önce bilir, onu gerektiği kadar büyütür, çaresini arayıp bulur; sanki musibet kendisine gelmiş gibi; böylece hastalığı ona mübtelâ olmadan önce kökünden kazır, hadiseyi vukuundan önce defeder. Âcize gelince, o tereddüd, temenni ve oyalanma içinde olur, nihayet helake maruz kalır. Bunun misallerinden biri üç balık hikâyesidir.

Arslan :

- O nasıldı?

- Naklederler ki içinde üç balık yaşayan bir göl varmış: Biri akıllı, biri daha akıllı, biri de âciz. Bu nerde ise kimsenin yaklaşamayacağı yüksek bir yerde imiş, yakınında da akan bir nehir varmış. Öyle tesadüf etti ki o nehrin yanından iki avcı geçmiş, aralarında ağlarıyla göle dönüp içindeki balıkları avlamak üzere sözleşmişler, balıklar da onların söylediklerini işitmiş. Balıkların en akıllısı avcıların sözlerini işitince işkillenmiş, korkmuş ve hiçbir tarafa gitmeden (bakmadan) suyun nehirden göle girdiği yerden çıkıp gitmiş. Akıllı balık, avcılar gelinceye kadar yerinde kalmış, onları görüp de ne yapmak istediklerini anlayınca suyun girdiği yerden çıkmak üzere gitmiş, bir de ne görsün, avcılar orayı kapamış. Bu vaziyette kendi kendine şöyle demiş: «İhmal ettim, işte ihmalin neticesi budur. Acaba bu halden kurtulmanın çaresi nedir? Gerçi acele ve telâş tedbirinin faide verdiği pek azdır, fakat akıllı kimse düşünmenin getireceği faydalardan ümid kesmez, hiçbir halde me'yus olmaz, düşünmeyi ve gayret sarfetmeyi elden bırakmaz. Sonra balık ölmüş gibi görünerek suyun üzerine çıkmış, bazan sırtı üzerine, bazan karnı üzerine dönmüş. Avcılar onu alarak nehre göl arasındaki yere koymuşlar. Balık nehre atılarak kurtulmuş. Âciz ve ahmak balığa gelince şuraya gitmiş, buraya gitmiş, nihayet avlanmış."

(*Kelile ve Dimne*¹⁰, 201-203)

Üç Balığın Hâlleri ve Sonları

- A inatçı! Bu, içinde üç balık bulunan gölcüğün hikâyesine benzer. Kelile'de okumuşsundur ama o kabuktan ibarettir, bu anlatışımızsa canın tâ içidir.
- Birkaç balık avcısı, bir gölün yanından geçtiler ve orada balıkları gördüler.
- Balıkçılar, ağ getirmek için koştular. Balıkların akılları başlarında idi, işi anladılar.
- İçlerinden akıllı olanı yolu tuttu, o güç, zor aşılır yolu ister istemez aştı.
- Kendi kendine dedi ki: "Bunlarla danışmayayım; muhakkak ki bunlar, gücümü kuvvetimi gevşetirler, beni zayıf düşürürler.
- Bunların boğazlarına düşkün olmaları, yem yiyecek sevgisi, tembellikleri, bilgisizlikleri bana da sirayet eder."
- Danışacaksan bir diri ile danış ki, seni de diriltsin; ama böyle bir diri nerede?
- O akıllı balık kendi kendine dedi ki: "Arkadaşlara danışmadan, onların fikirlerini almadan, denize bir yol bulayım."
- O çekingen balık, göğsünü ayak edindi de, o tehlikeli duraktan nûr denizine kadar gitti.****
- Ardına köpek düşmüş olan ceylan gibi. O ceylân, can korkusundan bedeninde tek bir damar, birazcık güç kaldıkça koşar durur.
- O balık, gölden yüzdü gitti. Uzak bir yola, geniş bir yola düştü, denizin yolunu tuttu.
- Çok zahmetler çekti fakat, sonunda emniyet yurduna, selâmet diyarına kavuştu.
- Kendini uçsuz bucaksız denize attı. O, öyle bir denizdi ki, onun kenar ve kıyısını bu gözle

görmeye imkân yoktu.

- Derken, balıkçılar ağı getirdiler. Yarım akıllı balık bunu gördü, ağzının tadı kaçtı.
- "Eyvah!" dedi. "Ben fırsatı kaçırdım; nasıl oldu da akıllı arkadaşaya yoldaş olmadım!"
- O, ansızın gidiverdi, ama o gidince benim de hızla ardına düşüp gitmem gerekirdi.
- O iyi arkadaş denize kavuştu, gamdan kurtuldu; bense, öyle iyi bir dostu kaybettim!
- Ama, şu anda onu düşünmeyi bırakayım da, kendi kendime bir çare bulayım. Ben, şimdi kendimi ölü göstereyim!
- Suyun üstüne çıkayım; karnımı yukarı döndürüp sırtımı suya çevireyim de öyle durayım!
- Su üstünde saman çöpü nasıl akar giderse, ben de öyle akıp gideyim; yüzme bilen balık gibi yüzmeyeyim!
- Kendimi ölmüş göstererek suya bırakıvereyim; ölümden önce ölmek, azaptan emin olmaktır!"
- Balık dediği gibi yaptı; sanki ölmüş gibi karnını yukarıya çevirdi. Su, onu bazan aşağıya alıyordu, bazan da yukarıya atıyordu.
- Tutmak isteyenlerin hepsi de hayıflanıyorlardı; "Yazık!" diyorlardı. "En iyi balık ölmüş!"
- Onların hayıflarını duyan balık ise seviniyor; "Oyunum işe yaradı; kılıçtan kurtuldum!" diyordu.
- Usta bir balıkçı onu tuttu; "Tüh, yazıklar olsun; ölmüş!" diye onu yere itti.
- Balık; sıçraya sıçraya gitti, gizlice kendini suya attı. O ahmak balıkçı ise, orada bocalayıp duruyordu.
- O aptal balık, canını kurtarabilmek için sağa sola sıçırıyordu.
- Derken, balıkçılar ağ attılar; balık ağ içinde kaldı. Böylece ahmaklık, onu ateşin üstüne attı.
- Ateş üstünde, bir tavanın içinde ahmaklığı yüzünden yanmaya, kızarmaya mecbur oldu. Allah'a ve O'nun peygamberlerinin getirdiği dine inanmayanlar da, ahmaklıklarından, cehennemde böyle olacaklardır!
- O, yakıp kavuran ateşin harareti ile yanıp yakılırken akıl ona; "Sana bir haberci ve hâlden korkutucu gelmedi mi?" diyordu.
- Ahmak balık; o işkencenin, o belânın içinde, âhirette kâfirlerin diyecekleri gibi, "Evet, geldi!" diyordu.
- Yine o balık diyordu ki: "Bu boyun kıran mihnetten, bu işkenceden, yâni tava içinde kızarmak azabından kurtulsam,
- Denizden başka bir yeri yurt edinmem; gölde, gölcükte yurt tutmam!
- Uçsuz bucaksız olan nûr denizini ararım, esenliğe ulaşırım; orada ebedî olarak sağlıklı, selâmetle ömür sürerim."

[Mesnevî Hikâyeleri 11, 376-377)

Kelile ve Dimne ile Mesnevî'deki bu masal karşılaştırıldığında şu noktaların dikkati çektiği görülecektir:

- a) Mevlâna'nın "Kelile'de okumuşsundur." sözünden *Kelile ve Dimne*'yi gördüğü ve okuduğu anlaşılıyor.
- b) Mevlâna "O kabuktan ibarettir, bu anlatışımızsa canın ta içidir." ifadesiyle masalın *Kelile*'deki şeklini sade, basit bulduğunu, oysaki kendisinin bu masalı cana işleyecek, ruhları harekete geçirecek, insana insanlığını veya Müslümanlığını hatırlatacak bir öze sahip olduğunu anlatmak istiyor.
- c) Gerçekten de *Kelile ve Dimne*'deki masalın sadece olay aktarımı şeklinde yansıtıldığı görülür. Yani Beydaba üç balığın halleri ve düştükleri durumu anlatır ve geçer; üç balığın düştükleri durumla ilgili nasihatvarî bir tavır takınmaz. Belki onun bu yöndeki tavrını olay örgüsünden önceki cümlelerde aramak gerekir. Oysaki Mevlâna, uyarıcı düşüncelerini olay örgüsünün içine ve sonuna yerleştirmiştir.
- d) Beydaba böyle bir olayı hükümdarların dirayetli, ileri görüşlü olmaları gerektiği yolundaki bir anlatım üzerine bina etmiş, Mevlâna ise olayı dinî, tasavvufî bir alana çekerek, görüşlerini

balıkların halleri üzerinden aktarmıştır.

e) Mevlâna *Mesnevî*'sinde hikâye anlatmaktaki maksadını şöyle izah etmiştir: "Maksadım sizlere hikâye anlatmak değil, kıssadan hissedir."¹² Mevlâna'nın bu yolu tercih etmesinin sebebi geniş halk kesimleri tarafından anlaşılır olmak istemesidir. Bu hikâyede de onun Müslüman halka anlayacağı dilden hitap etme, onları uyarma isteğinin yansımalarını görürüz.

Son Söz

Bugüne kadar *Mesnevî*'de yer alan hikâyeleri derleyip toplayanlar içinde en titiz çalışmayı Şefik Can yapmıştır. *Mesnevî Hikâyeleri*¹³ adındaki bu çalışmaya göre *Mesnevî*'de toplam 254 hikâye yer almaktadır. Bu hikâyelerin çok farklı kaynaklardan alındığı görülmektedir. Söz gelişi bir cariyenin eşekle sevişmesi hikâyesi Lâtin şairi Apuleius'un *Altın Eşek* adlı kitabından alınmıştır. Yine *Mesnevî*'deki bazı masalların eski Hint kaynaklarından biri olan *Kathasaritsagara*'da yer aldığı bilinmektedir. Diğer taraftan Mevlâna, Kur'an'dan ve İslâm tarihinden de birçok kıssa nakletmiştir. Ne var ki 254 hikâyenin hangilerinin *Pançatantra*, *Kathasaritsagara*, *Kelile ve Dimne*, *Mantıku't-tayr*, *İlâhiname*, *Kur'an-ı Kerim*, İslâm tarihi veya bir başka kaynaktan alındığına tespit etmek için çok kapsamlı ve titiz bir çalışmaya ihtiyaç vardır.

DİPNOTLAR

*Yard. Doç. Dr., Erzincan Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

** Arş. Gör., Erzincan Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

*** Aslı Farsça olan ve 24.700 beyitten oluşan altı ciltlik *Mesnevî*'nin birçok tercüme ve şerhi yapılmıştır. Şerhler arasında Şem'i Şem'ullah, İsmail Ankaravî, İsmail Hakkı Bursevî, Sarı Abdullah b. Seyyid Muhammed b. Abdullah İstanbullu, Abdülbaki Gölpınarlı, Tahirü'l-Mevlevî, Ahmet Avni Konuk; tercüme arasında da Nahîfî Süleyman, Şakir Muhammed, Abdülbaki Gölpınarlı, Tahirü'l-Mevlevî, Feyzullah Sacit Ülkü, O. Mevlevî, Abdullah Öztemiz Hacıtâhîroğlu, Velet Çelebi İzbudak, Feyzi Halıcı ve Ahmet Avni Konuk'un çalışmaları vardır.

Mesnevî'nin eski harfti tercümeleri arasında en eskisi Nahîfî (1645-1730)'nin *Terceme-i Mesnevî-i Şerif*'idir. Bu tercüme Âmil Çelebioğlu tarafından *Mesnevî-i Şerif: Aslı ve Sadeleştirilmiş* ile *Manzum Nahîfî Tercümesi* adıyla 1967'de yayınlanmıştır.

1 Gönül Ayan, "Mesnevî ve Kısa Hikâyecilik", 5. *Millî Mevlâna Kongresi-Bildiriler*, 3-4 Mayıs 1991, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya.

2 Feridü'd-din Attâr, *Mantıku't-Tayr (Kuşların Diliyle)*, çev. Mustafa Çiçekler, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2006, arka kapak yazısı.

3 Abdülhüseyn Zerrinküb, *Simurg'un Kanat Sesi-Attâr'ın Hayatı, Düşünceleri ve Eserleri*, Anka Yayınları, İstanbul 2002, s. 39.

4 Abdülhüseyn Zerrinküb, *age*, s. 25.

5 Mojdeh Bayat-Mohammed Ali Jamnia, *Sufi Diyarından Hikâyeler*, çev. Saliha Deniz, İnsan Yayınları, İstanbul 2001, s. 49-50.

6 Feridüddin Attâr, *İlâhiname*, çev. Serkan Özburun, Semerkand Yayınları, İstanbul 2004.

7 Mevlâna Celâleddin Rûmî, *Mesnevî Hikâyeleri*, Hazırlayan: Şefik Can, Ötüken Yayınları, İstanbul 2003.

8 Korhan Kaya, *Hint-Türk-Avrupa Masalları*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2001, s. 91.

9 Saim Sakaoğlu, "Mesnevî'deki Hikâyelerin Kaynakları ve Tesirleri", 1. *Millî Mevlâna Kongresi-Tebliğler*, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya 1985, s. 105-113.

10 Beydeba-Abdullah b. el-Mukaffa, *Kelile ve Dimne (Tercüme ve Metin) I*, çev. Hayreddin Karaman-Bekir Topaloğlu, Nesil Yayınları, İstanbul 1990.

**** Beyitte geçen tehlikeli durak yeri; hevâ ve hevesle, kötülüklerle, haksızlıklarla dolu dünyadır. Nûr denizi ise; vahdet denizini, Hakk ve hakikat denizini göstermektedir.

11 Mevlana Celâleddin Rûmî, *Mesnevî Hikâyeleri*, Hazırlayan: Şefik Can, Ötüken Yayınları, İstanbul 2003.

12 Nihat Keklik, "Mevlânâ'da Metafor Yoluyla Felsefe", 1. *Millî Mevlâna Kongresi-Tebliğler*, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya 1986, s. 45.

13 Mevlâna Celâleddin Rûmî, *Mesnevî Hikâyeleri*, Hazırlayan: Şefik Can, Ötüken Yayınları, İstanbul 2003.